

Učítelia a učiteľky ako „výskumníci a výskumníčky“ morálneho správania žiakov

KEGA 046UK-4/2021 Podpora implementácie mravnej výchovy v základnej škole: aplikovaný výskum a metodický materiál pre učiteľov

Autorky:

Zlatica Zacharová
Katedra psychológie a patopsychológie,
zacharova@fedu.uniba.sk

Štefánia Ferková
Katedra pedagogiky a sociálnej pedagogiky,
ferkova@fedu.uniba.sk

Kľúčové slová:

učiteľ - výskumník, morálne správanie, dilemy, mladší školský vek

Želaný výsledok:

Vnímavejšie učiteľky a učítelia

Viac poznajú a spoznávajú žiakov a žiačky

Sledujú rozvoj morálneho správania u žiakov a žiačok v triede

Grantová podpora

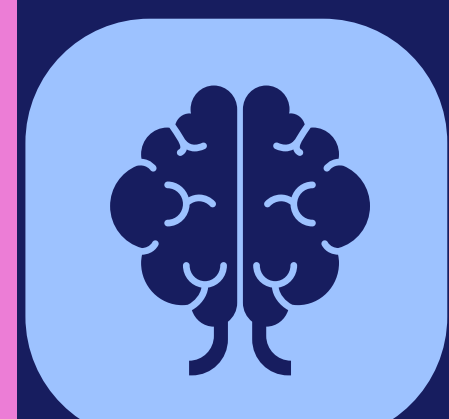
Čo sa naučí učiteľ pomocou výskumnej práce?

Sebereflexia a reflexia správania žiakov

Objavovanie kognitívneho a morálneho usudzovania žiakov a žiačok

Na učiteľov a učiteľky je kladených viacero požiadaviek a rolí, ktoré majú spĺňať (Kostrub, 2022). Okrem odborného ovládania svojich predmetov, ktoré vyučujú, je potrebné, aby žiakov a žiačky nielen vzdelávali, ale aj vychovávali. Výchova znamená také ovplyvňovanie žiakov a žiačok, ktoré vedie nielen k rozvoju ich rozumových, ale predovšetkým aj morálnych kompetencií pri fungovaní v spoločnosti.

Východiská

Morálne správanie

Kvalitatívny výskum

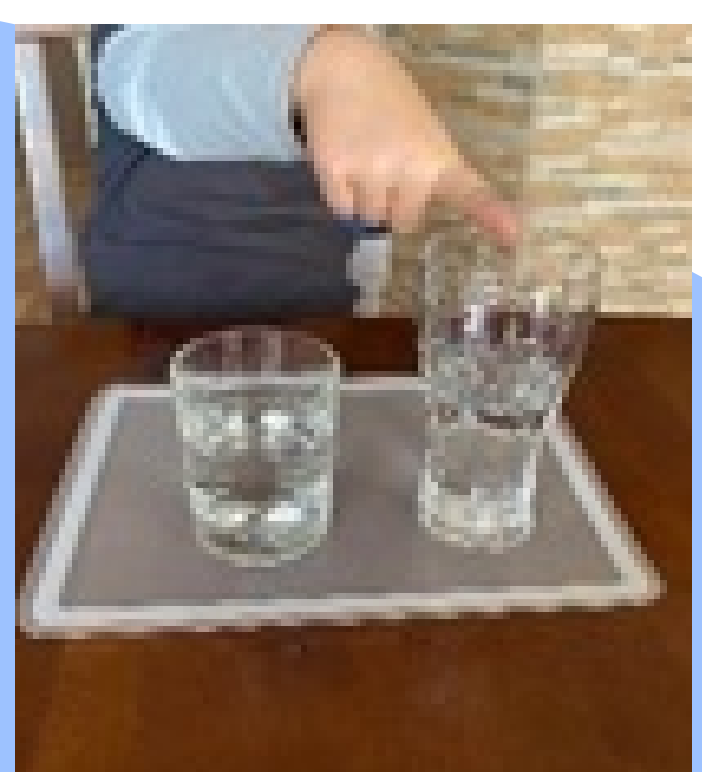
Výskumné otázky

- Poznajú učítelia a učiteľky úroveň morálneho správania žiakov a žiačok v triede?
- Aké očakávania spojené s morálnym rozhodovaním žiakov a žiačok majú učítelia a učiteľky?
- Ako by sa v identických situáciách morálnych dilem rozhodovali nielen žiaci a žiačky, ale aj ich učítelia a učiteľky?
- Zvládnu sa učítelia a učiteľky odosobniť a stať sa na jednu vyučovaciu hodinu výskumníkmi a výskumníčkami?

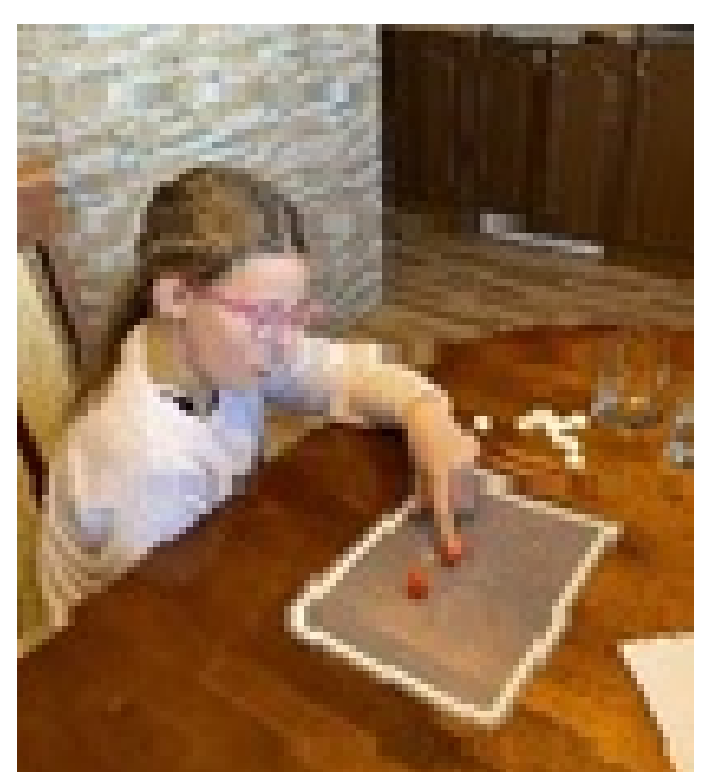
Porozumenie sociálnym situáciám a rozhodovanie sa pre výber správneho riešenia v týchto situáciách, je základom morálneho správania jedincov. Morálne správanie učiteľa ovplyvňuje, ako sa žiaci správajú navzájom voči sebe a ako je pre nich postupne dôležitá alebo nedôležitá spravodlivosť v triede. Najmladší žiaci a žiačky hodnotia správanie učiteľov na stupnici dobrý/zlý, neskôr na stupnici férovosti alebo spravodlivosti, a až postupom času berú v úvahu aj situačný kontext.

Vo výskume bolo požiadanych 25 učiteliek základných škôl prvého stupňa, aby v triede realizovali Piagetovské experimenty a zadali žiakom a žiačkam 5 morálnych dilem. Učiteľky mali so žiakmi tieto dilemy prediskutovať, no neovplyvňovať tvorivý proces v triede. Výskum bol zameraný na analýzu štruktúrovaných eseí, v ktorých sa sledovalo ako sa učiteľky zhostili úlohy výskumníčky a či ju zvládli oddeliť od úlohy učiteľky..

Piagetovský experiment: reverzibilita

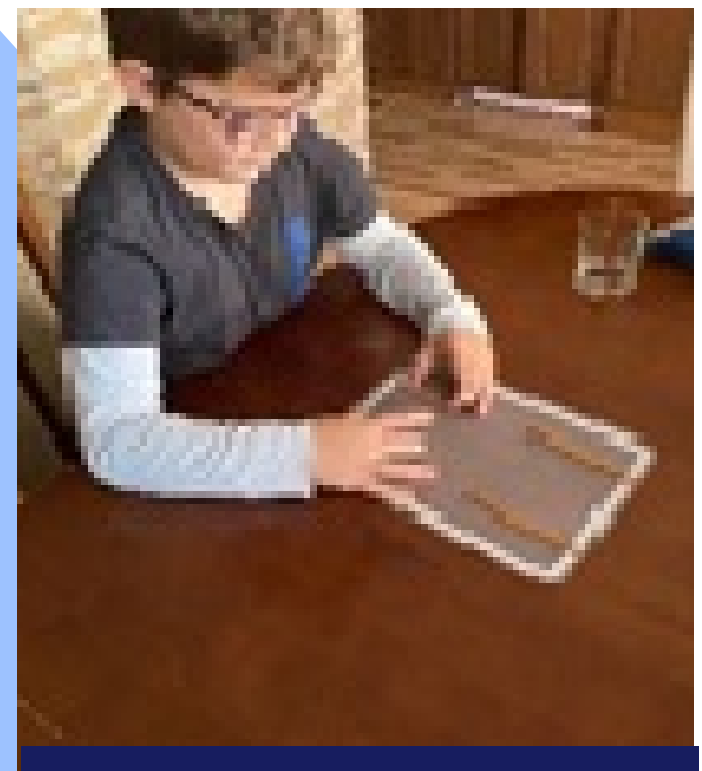
"1. Prerlievanie vody zo širokého pohára do vysokého a úzkeho. 6-7 ročné deti tvrdia, že vody je po preliatí viac vo vyššom pohári (štádiu konkrétnych operácií); 2. rovnako aj v prípade plastelíny po rozpúčení guľičky/valčeka je jej menej."

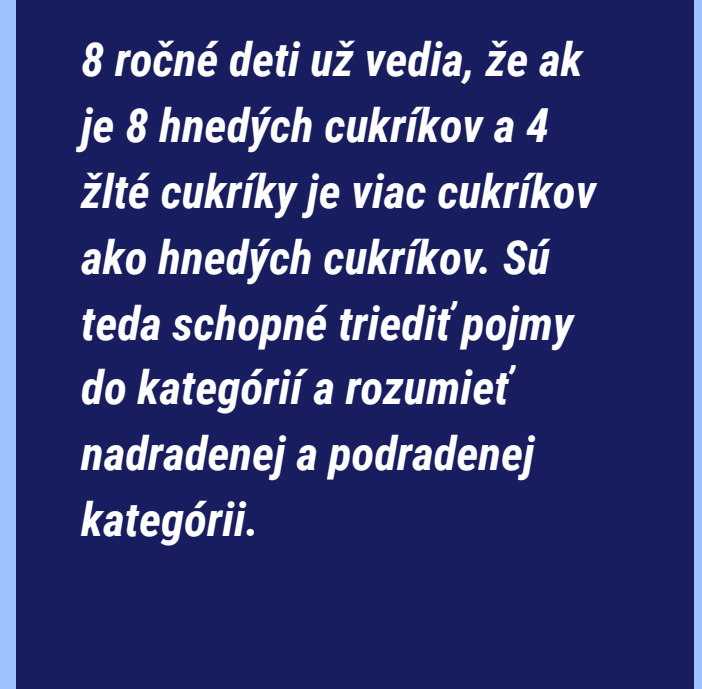
Piagetovský experiment: konzervácia

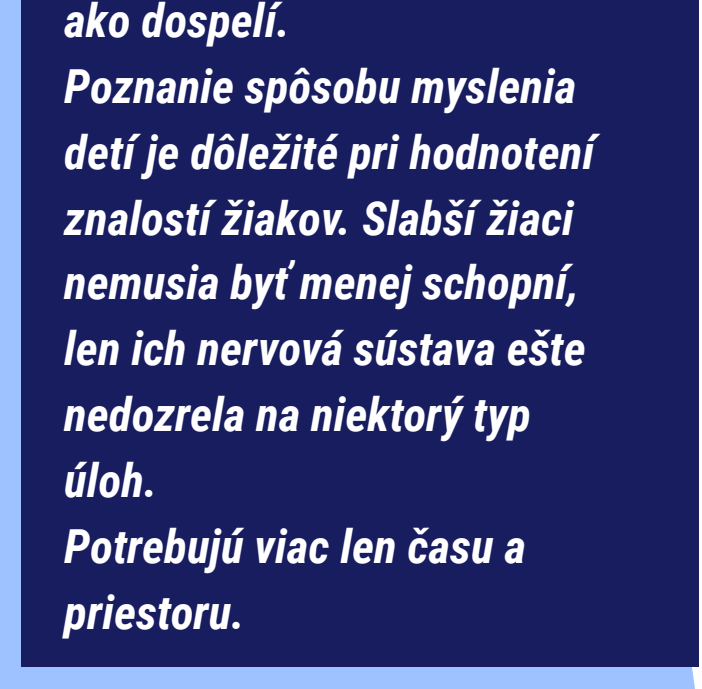
3. Zachovanie počtu/množstva: - do 7 rokov deti tvrdia, že v rade, kde sú mince/gombíky roztrhané, je viac mincí ako v rade, kde sú pri sebe. 4. V inom prípade rozdelila učiteľka keksíky na polovicu, no sebe nechala 2 celé."

Piagetovský experiment: triedenie a kategorizovanie

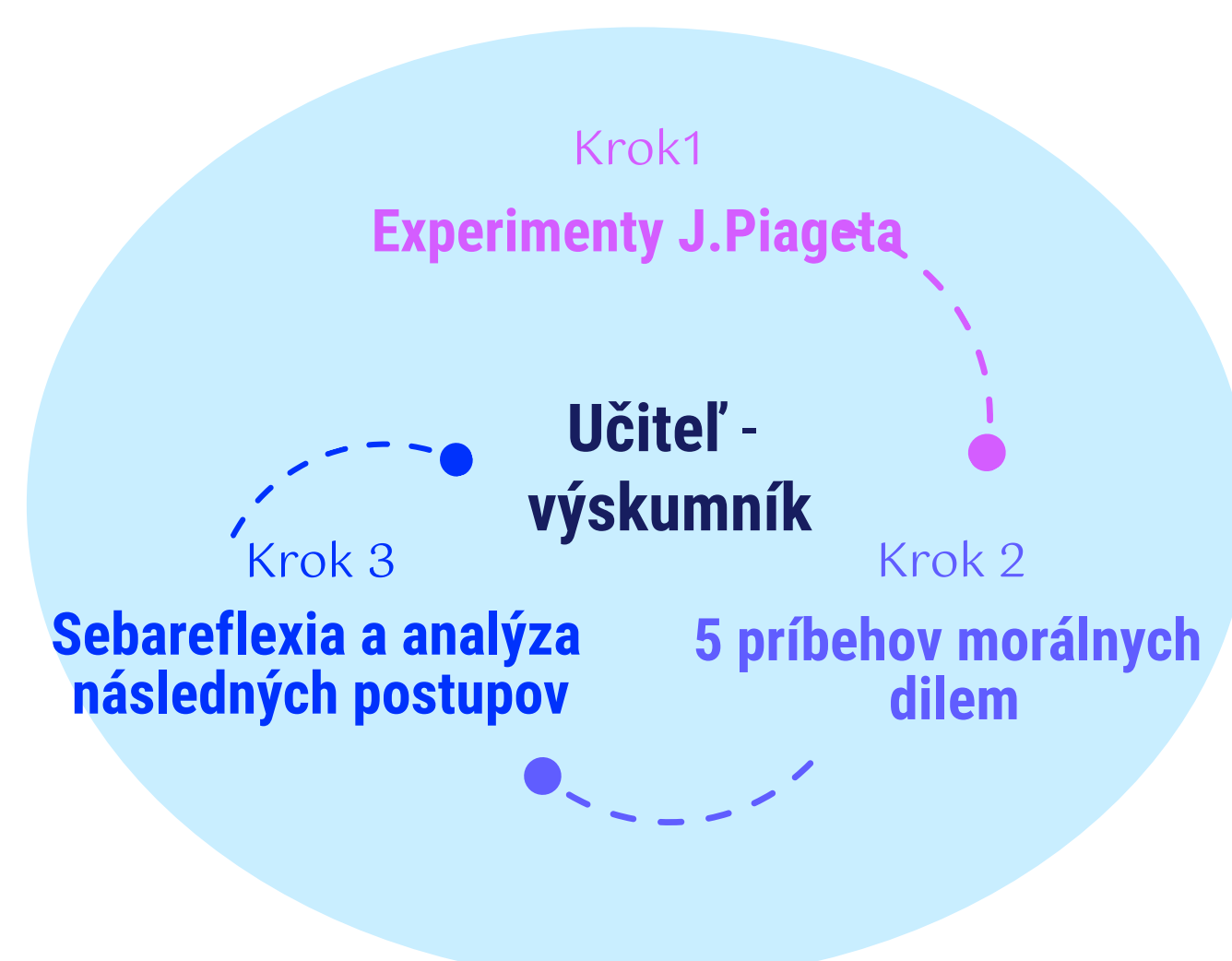
8 ročné deti už vedia, že ak je 8 hnedých cukríkov a 4 žlté cukríky je viac cukríkov ako hnedých cukríkov. Sú teda schopní triediť pojmy do kategórií a rozumiť nadradenej a podradenej kategórii."

Deti myslia kvalitatívne inak ako dospelí. Poznanie spôsobu myslenia detí je dôležité pri hodnotení znalostí žiakov. Slabší žiaci nemusia byť menej schopní, len ich nervová sústava ešte nedozrela na niektorý typ úloh. Potrebujú viac len času a priestoru."

PRÍBEHY MORÁLNYCH DILEM

- Príbehy dvoch dievčat**
Raz cez veľkú prestávku Ema, ktorá bola najväčšie dievča v triede, udrela malú Lauru, ktorá sa nevedela brániť. Aby to Laura Eme nejako vrátila, skryla jej desiatu do skrine v triede.
Lucia doniesla do školy sadu krásnych ručne vyrobených náramkov. Robila ich s mamou doma. Viacerým spolužiačkam jeden dala a dohodli sa, že prídu k nej po škole si ich urobiť. Nele sa náramky veľmi páčili a chcela si také tiež vyrobiť, no Lucia jej nechcela dať náramok a tiež ju odmietla pozvať k nej, aby si náramok mohla urobiť s ostatnými. Neskôr Lucia zistila, že sa jej niekoľko náramkov stratilo.
- Príbehy dvoch chlapcov**
Žiak Jarko bol v triede najmenší, ale aj tak do všetkých stále zapáral. Raz potkol Dušana. Dušan ho za to udrel do chrbta. Jarko potom žaloval učiteľku, že ho Dušan zbil.
Chlapci si na školskom dvore vymieňali kartičky Pokémonov. Ludko mal najväčšiu kartičku a s nikým si ju nechcel vymeniť, ani predaj za peniaze. Marcel sa nahneval, vytrhol mu najväčšiu kartičku z ruky a roztrhal ju. Ludko sa v hneve za ním rozbehol, chytil ho za bundu a udrel ho do tváre. Marcel plakal, lebo mu Ludko roztrhol bundu.
- Príbeh Chlapec/Dievča**
Na hodine výtvarnej výchovy sa Paulína vydarila jedna kresba. Provozovala Mareka, ktorý sedel vedľa nej v lavici. Že jeho obrázok je škaredý a nevie kresliť. Marek sa nazlostil, zobral čiernu fixku a chcel Paulínu niečo na výkres nakresliť. Paulína s ním začala bojovať o fixku, ktorá nechcela urobiť čiaru cez celý výkres. Paulína sa nahnevala a Marekovi farbami na výkres urobila niekoľko machův.

Poznajú učítelia a učiteľky svojich žiakov?

Učítelia vedia podrobne opísať žiakov, no často uvádzajú pozitívne alebo negatívne hodnotiace komentáre týkajúce sa správania žiakov. Ich hodnotenia vychádzajú z posudzovania dodržiavania školských pravidiel.

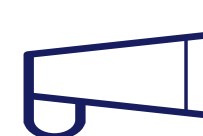
Aké očakávania majú učiteľky od detí čo sa týka morálneho správania?

Učiteľky očakávajú, že žiaci nebudú samostatne riešiť problémové situácie a prídu ich informovať. Zároveň sa sťažujú na žalovanie a na skutočnosť, že niektoré deti riešia problémy "oko za oko..."

Ako by riešili detské školské morálne dilemy učiteľky?

V odpovediach si všimli obe strany a snažili sa reflektovať aj dôvody, pre ktoré sa situácie stali. V diskusiách s deťmi sa snažili poukázať na prežívané emócie agresora aj obeť a zdôvodniť, prečo dieťa v danej situácii konalo nevhodne.

Ako by riešili morálne dilemy detí?

Chlapci a dievčatá genderovo reagovali na príbehy. Kým dievčatá odmietali bitku, no neváhali bez dôkazov obviniť dieťa z krádeže, chlapci častejšie schvaľovali "vrátenie úderu" v zmysle spravodlivosti (hlavne ak sa to týkalo Pokémon kartičiek), no citlivo reagovali na označenie dieťaťa ako zlodēja/ky a na provokovanie, ako aj nespravodlivé žalovanie.

Vedia sa učiteľky v diskusiách odosobniť a byť viac výskumníkmi ako učiteľkami?

Často sa vyskytovali otázky učiteliek, ktorými chceli pedagogicky nasmerovať žiakov k správnej odpovedi, tzv. Sokratovské otázky. Väčšina učiteliek, alebo vychovávateľiek využila príbehy k tomu, aby zároveň spracovali a rozobrali aj reálne situácie, ktoré sa im s deťmi v triede dejú (drobné dieťa podrýva, veľké dieťa rozhoduje a útočí, deti niekoho vyčleňujú z kolektívu a pod.). Zároveň sa v učiteľkách prebúdzala bádateľská zvedavosť spoznávať deti aj inak ako cez školské známky, čím sa stávali učiteľky-výskumníčky (Kostrub, 2022).

Zhrnutie

Vo viacerých výpovediach sa objavilo prekvapenie a poďakovanie za úlohy, ktoré umožnili učiteľkám iným spôsobom komunikovať s deťmi a lepšie im porozumieť. Tiež sa objavila výskumníčka zvedavosť, keď učiteľky realizovali rovnaké úlohy aj s vlastnými deťmi alebo s inými triedami alebo porovnávali výsledky u intaktných detí a detí so ŠVPU.

Zistenia z výskumu

Väčšina učiteliek nasledovala výskumný dizajn a exaktne realizovala zadané úlohy a diskusie o morálnych dilemách. Deti v prvom a druhom ročníku s radosťou vypracovali experimentálne úlohy, na rozdiel od tretiaťakov a štvrtákov, ktorí si viac užívali spoločné diskusie týkajúce sa morálnych dilem.

Nasadenie učiteľky sa prejavilo aj v odpovediach a aktivitách detí.

"Často majú problém obsedieť... povinnosti, ktoré dostávajú sú im na príťaž a ani ich nespĺnia."

"Bolo pre mňa zaujímavé počúvať, že deti vedeli povedať, čo sa sme a čo nie - a vedia to porušujú a sú za to trestaní."

"Pri riešení takýchto situácií by som sa snažila apelovať na deti, aby sme sa spolu snažili vytvárať si v triede priateľský kolektív, si v triede priateľský kolektív, ktorý má medzi sebou pekné vzťahy: "Deti, nie je správne, keď silnejší ubližuje slabším, ani keď niekto ubližuje druhému. Môže ho to zraniť, bude smutný a mu dúfam nechceme, aby niekto v našej triede bol smutný."

"To je strašné klamstvo, nie je tam uvedené, že ich ukradla ona."

"Ja by som takých rodičov nechcela!" (D, prvý ročník)

"Všetci si reakcie a odpovede detí bolo veľmi prínosné a poučné. Viac času než predtým sme venovali vzájomnej komunikácii a diskusií ohľadom medziľudských vzťahov, ohľadom otázok dobra, zla, pravdy, klamstva či spravodlivosti."

"Obe dievčatá sú vinné. Ak by som bol učiteľ chcel by som aby Laura vrátila Eme desiatu a aby sa uzmierrli!" (Ch., tretí ročník, 9 rokov)

"Otázky ma naučili, že učiteľ musí byť dobrým pozorovateľom. V triede sa totiž dejú situácie, ktoré si možno učiteľ hneď nevníma, ale keď sa o dianie v triede zaujíma, má o žiakoch a ich správaní lepší a ucelenejší prehľad..."

Referencie:

Jursová Zacharová, Z. (2021). Od narodenia po maturitu – Poznatky vývinovej psychológie v kontexte vzdelávania. Univerzita Komenského v Bratislave. ISBN 978-80-223-5169-0

Kostrub, D. (2022). Učiteľ-výskumník. Profesia založená na výskume. Univerzita Komenského v Bratislave. ISBN 978-80-223-5390-8.

Ferková, Š., Poliaková, A., Záhorec, J. (2017). Moral reasoning of boys and girls in solutions of conflicts situations 2. INTED 2017: Conference Proceedings. Valencia : IATED Academy, 2017. ISBN 978-84-617-8491-2. -S. 8474-8481